

SAŽETAK

ULOGA EUROPSKIH ETNOGRAFSKIH MUZEJA U SUVREMENIM PROCESIMA GLOBALIZACIJE

Ova je studija nastala na osnovi istraživanja brojnih etnografskih muzeja (Volkskunde i Völkerkunde) u Europi koji prolaze kroz proces transformacije ili transmutacije u novi oblik muzeja. Različiti su načini njihova predstavljanja u praksi, a neki su od njih obrađeni u ovoj studiji i izdvojeni kao pojedinačni primjeri. Područje što ga obuhvaća ovo istraživanje je izuzetno aktualno jer su se najveće i najbrže promjene u europskim etnografskim muzejima dogodile u trenutku nastanka ove studije. Pojedini primjeri istraživanih muzeja su temeljitije obrađeni iščitavanjem i prikazom njihovih različitih razvojnih putova te političkih prilika u kojima su nastajali ili koje su na njih izravno ili neizravno utjecale.

Kao i u slučaju ostalih srodnih europskih muzeja, osim politike, veliku je ulogu za razvoj muzeja imao i razvoj etnoloških znanosti, čija su dostignuća i spoznaje ugrađivane u praksu muzeja. Zato u etnološkoj znanosti možemo pratiti nekoliko smjerova ili škola koje su bile zastupljene u pojedinim zemljama i pod čijim su se utjecajem razvijali i etnografski muzeji. Pri tome možemo govoriti i o podjeli etnografskih muzeja prema vrsti kulture koju predstavljaju, odnosno prema tome prenose li nacionalnu ili europsku umjetnost (*Volkskunde*) ili neeuropsku (*Volkerkunde*). Takav je pristup prihvaćen u muzejima koji su se razvili pod utjecajem njemačkoga kulturno-povijesnog pristupa u znanosti i koji je bio prihvaćen na njemačkome govornom području zapadne Europe, te u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Zbog snažnih kolonijalnih tradicija pojedinih europskih nacija razvila se i bivala je prihvaćena tzv. anglosaksonska škola, koja je građu crpila u istraživanjima egzotičnih društava i prikupljanju predmeta iz svojih kolonija za muzeje. Nasuprot toj praksi, u nordijskim je zemljama bila prihvaćena i skandinavska tradicija folklorističkih istraživanja „narodnog života“ (*Folklivsforskning*). Valja napomenuti da su takva folkloristička istraživanja utjecala na razvoj etnografskih muzeja s nacionalnim zbirka u kojima je prezentiran tradicijski (seoski) način života, kao i na pojavu prvoga muzeja na

SUMMARY

THE ROLE OF ETHNOGRAPHIC MUSEUMS IN CONTEMPORARY GLOBALISATION PROCESSES

The study is based on research into a series of European ethnographic museums (*Volkskunde* and *Völkerkunde*) which have undergone a transformation or transmutation in the process of concept change. They have been presented in various manners and some have been documented and singled out as individual examples. This field of research is very contemporary owing to the ongoing biggest and fastest changes in European ethnographic museums. Some museums have been documented into more detail through their development and political circumstances, or their direct or indirect influence at the time of their foundation.

As with similar European museums, besides politics, the development of ethnographic museums relies on progress in ethnology, whose achievements and knowledge have been incorporated in their activities. There have been different trends or schools of thought in ethnology depending on the country of origin. There is a division of museums according to the culture presented, national or European (*Volkskunde*) or non-European (*Volkerkunde*), influenced by German cultural-historical approach in science in German speaking countries of Western, Central and Southeast Europe. The Anglo-Saxon school of ethnography, arising from strong colonial traditions in a number of European countries, has studied exotic societies and collected museum holdings in their colonies. On the contrary, Nordic countries have accepted the Scandinavian tradition of folklore research into „folk life“ (*Folklivsforskning*). Folklore research has encouraged the development of ethnographic museums holding national collections presenting traditional (rural) lifestyle, and the founding of the first open air museum in Europe. European political movements that inspired national consciousness and the making of modern states in the second half of 19th century had a significant influence on the Scandinavian development of museums holding national collections. Museology has also played an important role in the development of ethnographic museums with its innovative ideas realised in the idea of eco-

otvorenome u Europi. Snažan utjecaj na skandinavijski razvoj muzeja s nacionalnim zbirka osobito su imali politički pokreti u Europi povezani s razvojem nacionalne svijesti i stvaranjem modernih država u drugoj polovici 19. stoljeća. Osim toga, važan utjecaj svakako je imala i muzeološka znanost, koja je najveću inovativnost ostvarila upravo na području ekomuzeja/ekomuzeologije ili u novijoj praksi ekonomuzeologije, odnosno nove muzeologije.

Promatrajući povijest europskih etnografskih muzeja, vidljivo je da su oni nastali krajem 19. i na samom početku 20. stoljeća i da su simboli nacionalnog identiteta. Različitim načinima prezentacije narodnih i seoskih tradicija, društva su predstavila sliku o sebi koju su željela prenijeti, koja im je u tom trenutku bila pogodna. Taj nostalgičan pristup i prezentacija predmeta s estetskoga gledišta pripada razdoblju koje u praksi etnografskih muzeja možemo nazvati romantičarskim. Osim toga, muzeji su sustavno razvijali svoje zbirke, što potvrđuje i primjer da su zbog znanstvenih načela i razvoja klasifikacije predmeti iz Skansen preseljeni u Nordiska museet u Stockholmu. Tijekom 20. stoljeća muzeji su se profesionalizirali, ali vrijeme osnivanja prvih muzeja neosporno je ostavilo izuzetno dubok trag na muzeje. U etnografskim su se muzejima nalazile mnoge nacionalne istraživačke institucije (njemačka, nizozemska, mađarska), tako da su one činile nukleus za razvoj kasnijih disciplina. Također je poznato da su i mnogi utemeljitelji etnologije kao discipline najčešće počeli raditi u muzejima (Bastian, Gavazzi, Birket-Smith i sl.). Zato je njihov način razmišljanja i odnos prema predmetima izravno utjecao na formiranje i razvoj pojedinih zbirki, kao i na načine njihova izlaganja. Razvoj europske etnološke znanosti teкао je u nekoliko smjerova, a muzejske su institucije najčešće odlučile slijediti samo jedan od tih putova, poput srednjeeuropskih ili istočnoeuropskih etnografskih muzeja. Tako su etnografski muzeji u Hrvatskoj odlučili slijediti kulturno-povijesnu školu¹⁷⁸, koja se temelji na prikazivanju prošlosti nacionalne kulture na osnovi njezinih kulturnih tragova. Zato su muzejske zbirke podijeljene prema kulturnim

¹⁷⁸ Kulturnopovijesna škola dugo je bila zastupljena i na Katedri za etnologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

museums/ecomuseology or in the latest field of economuseology, namely new museology.

First European ethnographic museums were established at the end of 19th and the very beginning of 20th century and they symbolised national identities. Various countries, by exhibiting their national and rural traditions, created the image they desired, suitable at the time. From the aesthetic point of view the nostalgic approach and presentation of exhibits belongs to the romantic period. Museums were also systematically building their collections, as is shown in the example of Skansen museet whose exhibits had been moved to Nordiska museet in Stockholm for scientific reasons and classification. During 20th century museums were professionalised, but the period of first established museums had undisputably left a deep mark on them. Ethnographic museums housed numerous national research institutions (German, Dutch, Hungarian), from which later disciplines have developed. It is also a well-known fact that a number of founders of ethnology often started their careers in museums (Bastian, Gavazzi, Birket-Smith etc.). Therefore their way of thinking and the attitude to exhibits directly influenced the formation and development of individual collections, as well as their presentation. European ethnology developed along a few paths of investigation, and museums mostly opted for one, like Central European or East European ethnographic museums. Thus ethnographic museums in Croatia decided to follow the cultural-historical school of thought¹⁷⁸ which presents history of the national culture based on its cultural traces. For this reason museum collections are divided according to cultural areals and typological features¹⁷⁹ and curators recorded and presented the past of the national culture or „the reconstruction of the culture’s past“ (Prica, 2000:43). Various objects of national life which were the earliest material proof of its development were gathered for museum collections. The advantage of the approach

¹⁷⁸ The Department of Ethnology at the Faculty of Philosophy in Zagreb followed the cultural historical school for a long time.

¹⁷⁹ In the meantime there has been the need by museums to present the forms of national culture that have survived in contemporary industrialised world.

arealima i prema tipološkim obilježjima¹⁷⁹, a kustosi su se bavili bilježenjem i prezentacijom prošlosti nacionalne kulture ili „rekonstrukcijom prošlosti kulture“ (Prica, 2000:43). Za muzejske su se zbirke prikupljali različiti predmeti iz narodnog života koji su bili najstariji materijalni dokazi njegova razvoja. Takav pristup ima određenih prednosti s obzirom na količinu skupljene građe, koja nam danas omogućuje otvaranje novih i dinamičnih područja unutar etnologije, koja vode prema proučavanjima simbolizma i značenja, te vode „mogućnosti prepoznavanja *drugog* kod nas“ (Segalen, 2002:15). Osim toga, kada je riječ o etnološkoj podjeli kulture prema kulturnim arealima, to je često omogućivalo stvaranje stereotipova u traženju zajedničkih obilježja određenoga kulturnog areala, ali je ujedno omogućilo i povezivanje više kultura, što je rezultiralo stvaranjem antropologije mediteranskih zemalja, koja je omogućila zbližavanje stručnjaka i širu diskusiju u proučavanju pojedine problematike (Segalen, 2002:17).

U vremenu između dva svjetska rata etnografske su muzeje zahvatile promjene koje su se u pojedinim muzejima zbivale polako, a u nekima naglo. O većim promjenama koje su se počele događati možemo govoriti tek nakon Drugoga svjetskog rata. Predmeti se počinju proučavati, skupljati, ali i izlagati, s drugačijega gledišta. Njemačka kritička etnološka tradicija isticala je potrebu „da se pojedine pojave stave u kontekst života“ (Prica, 2000:37). Primarna postaje funkcija predmeta, odnosno način kako su nastajali i kako su se upotrebljavali. S obzirom na to da su prikupljeni predmeti bili korišteni tijekom čovjekova života, počinju se interpretirati prema mjestu života njihovih vlasnika, odnosno u različitim društvenim, socijalnim i ekonomskim uvjetima.

Posljednjih nekoliko desetljeća vidljiva je promjena odnosa muzejskih profesionalaca prema predmetima iz muzejskih fundusa. Zbog novih znanstvenih spoznaja, i u etnografskim se muzejima potkraj 1970-ih u središte zanimanja počinje stavljati čovjek kao nositelj kulture i zato se počinje proučavati uloga predmeta u odnosu prema

is the quantity of collected holdings which today enables us to open new and dynamic fields in ethnology leading to the research of symbolism and meaning and offers the „possibility to recognise *the other* in ourselves“ (Segalen, 2002:15). Besides, the ethnological division of culture according to the cultural areals has created stereotypes in the search of the common feature in a particular cultural areal, but has simultaneously connected a number of cultures which has resulted in the anthropology of Mediterranean countries, brought together experts and opened a wide-ranging discussion on various issues (Segalen, 2002:17).

In the interwar years the ethnographic museums underwent changes, at some museums slow and at some rapid. Significant changes occurred only after the Second World War. The attitude to the study, collection and exhibition of museum objects was altered. German critical ethnology tradition emphasised the need „to put different trends into the life context“ (Prica, 2000:37). The interest was addressed at the function of an object, the manner it had been made and used. Since the collected items are used during people's lifetime, they have been interpreted according to the owner's living space, depending on their social status, social and economic conditions.

In the last decades there has been a shift in attitude by museum professionals towards the items in museum holdings. Owing to new scientific knowledge ethnographic museums in late 1970s focused on a man as holder of culture and the objects were studied in relation to individual persons. In Sweden in 1970s the term study of national life was replaced by the term European ethnology, meaning that Swedish scientists decided to focus their research on humans in contemporary societies based on their cultural and ethnical diversity. It is quite clear that ethnographic museums promote cultural identities and regional diversity of their own free choice. This role is particularly important today, with people living in multiethnic societies; with societies that have become multicultural through the media, and societies that have become multiracial because of historical reasons and open borders. Only today, very occasionally though, there are good examples of museums dealing with these issues. Until now they have been avoided in ethnographic museums, largely due to colonial history and the denial of other ethnic groups within

¹⁷⁹ U međuvremenu se u muzejima pojavila potreba prikazivanja oblika narodne kulture koji su preživjeli u suvremenome industrijaliziranom svijetu.

pojedinoj osobi. Sintagma *istraživanje narodnog života* u Švedskoj je 1970-ih godina zamijenjeno pojmom *europska etnologija*, što je značilo da su svoja istraživanja Šveđani odlučili usmjeriti prema proučavanju čovjeka u suvremenim društvima na temelju njihove kulturne i etničke raznolikosti. Potpuno je jasno da etnografski muzeji prema svom slobodnom izboru promoviraju kulturni identitet i regionalnu raznolikost. Ta je uloga posebice važna danas, kada živimo u multietničkom društvu; kada pripadamo društvu koje uz veliku pomoć medija postaje multikulturalno, a zbog povijesti i otvaranja granica društvo postaje i multirasno. Tek se u današnje vrijeme, iako vrlo rijetko, pojavljuju svijetli primjeri koji se bave upravo prikazom tih tema. Naime, te su se teme u etnografskim muzejima dosad izbjegavale, ponajviše zbog kolonijalističke povijesti te negiranja postojanja drugih etničkih grupa u društvu. Postavlja se pitanje jesu li etnografski muzeji sami sebe ograničili postavljajući se unutar granica prezentacije vlastite nacije, regije, etničke grupe ili zavičaja. Je li uspostavljanje i obrana kulturnoga identiteta jedini mogući način da se otkriju poveznice s ostalim brojnim kulturnim identitetima Europe?

Novi trendovi usmjeravali su muzeje na razvijanje novih pristupa u smislu njihova poslanja, i strategije razvoja što ih je bilo moguće razviti unutar zadanih uvjeta, odnosno ovisno o načinima financiranja ili kulturnoj politici pojedine države. Izuzetno važnu ulogu pri tome su imale brojne konferencije i znanstvene diskusije na kojima su se pojavile nove ideje i predstavila promišljanja novih muzejskih koncepcija.

Muzej predstavlja znanje zajednice i društva, ali i kulturnu raznolikost, te je njegova nova uloga u društvu uspostavljanje nove relacije (poveznice) s različitim kulturama, što je omogućeno povezivanjem znanosti, zajednice i muzejskih kustosa. Pri tome muzeji u praksi razvijaju različite pristupe – jedni se otvaraju problematizirajući mnoge društvene teme poput industrijalizacije, globalizacije, pitanja kolonija i novih zajednica. No muzeji su istodobno fokusirani na prikazivanje priča, posebno priča domorodaca kako bi započeli razgovor i uspostavili dijalog. Politika je oduvijek imala velik utjecaj na muzeje, pa i na predstavljanje pojedinih kultura. Posebna se pozornost usmjerava prema novim načinima prezentacije muzejskih priča. Osim toga, dolazi do promjena

a society. The question is whether ethnographic museums have been limited by putting themselves within the limits of their own nation, region, ethnic group or homeland. Is the establishment and the defence of a cultural identity the only possible way to discover links with other numerous cultural identities in Europe?

New trends have encouraged museums to produce new attitudes to their missions, and possibly development strategies, depending on financial schemes or national cultural policies. Numerous conferences and scientific discussions have played a significant role in this area by shaping new ideas and museum concepts.

Museums represent communities and social knowledge and their cultural diversity, thus their new role in society is to set up new relations (links) with various cultures, by integrating science, community and curators. In doing so museums accept different approaches – some open by addressing many social issues like industrialisation, globalisation, colonial issues and new communities. But they are simultaneously focused on presenting stories, particularly the ones by the natives, in order to open a conversation and start a dialogue. Politics has always had a strong influence on museums, even on the presentation of particular cultures. Special emphasis today is given to the new presentation of museum stories. Besides, there has been a change in the understanding the difference between memory and heritage, where community memory has become important, specifically defined by the intangible heritage. Museums are no longer presented locally, but there is a wish to connect and present them according to new political trends. The new economic situation, as well as social and political changes that occurred after the collapse of communism in late 1980s, have been reflected in museum work. Ethnographic museums have been challenged by the need to modernise, but also by the question how visitors should be dealt with. For these reasons museums started to develop new concepts of permanent exhibitions with the aim of presenting their national culture in a wider context.

This doctoral research aims at recognising current approaches and views by the museum/ethnology profession on the character, identity, mission, policy and priorities in European and Croatian ethnographic museums. Until now similar re-

u poimanju memorije i baštine, pri čemu postaje važno pamćenje zajednice, što je posebice jasno definirano za nematerijalnu baštinu.

Muzeji se više ne predstavljaju lokalno, nego se žele šire povezati i predstaviti sukladno novim političkim trendovima. Nova ekonomska situacija, kao i društvene i političke promjene koje su se dogodile nakon sloma komunizma na kraju 1989. godine, odrazili su se i na rad u muzejima. Etnografski su se muzeji suočili s potrebom modernizacije muzeja, ali i s razvijanjem novog pristupa publici i načina rada s njom. Zato su mnogi muzeji počeli promišljati nove koncepcije stalnih postava u kojima svoju nacionalnu kulturu žele predstaviti u mnogo širem kontekstu.

Istraživanje koje je provedeno u sklopu rada na doktorskoj disertaciji potaknuto je ciljem prikupljanja današnjih stajališta i pogleda muzeološke/etnološke struke o karakteru, identitetu, poslanju, politici i prioritetima europskih i hrvatskih etnografskih muzeja. Slična ispitivanja do sada su se provodila samo u sklopu općih anketa, i to s namjerom prikupljanja općih podataka o karakteru pojedine muzejske institucije. Osim predstavljanja dosadašnjih muzeoloških i etnološko-kulturno-antropoloških istraživanja relevantnih za ovu temu i navođenja važnih teorijskih misli, cilj mi je, uz prikaz službenih stajališta muzeja u kojima sam provodila istraživanje, iznijeti i anonimno mišljenje muzejskih stručnjaka s kojima sam razgovarala proteklih nekoliko godina tijekom nastajanja ovog rada. U uži izbor istraživanja ušli su etnografski muzeji pojedinih europskih zemalja čije su koncepcije u nastajanju ili su tek nedavno predstavljene javnosti (2005 – 2011. g.)¹⁸⁰. Kako bi se što cjelovitije obuhvatila tema i dobio dublji uvid u nju, osim klasične monografske me-

¹⁸⁰ Österreichisches Museum für Volkskunde, Museum Europäischer Kulturen, Moravské Zemské Muzeum – Ústav Antropos, Regionalni muzej Burgas, Muzej novejše zgodovine Celje, Stadsmuseum Göteborg, Jönköpings läns museum, Crafts museum, World Museum, Horniman museum and gardens, Slovenski etnografski muzej, Musée des civilisations de l'Europe et de la Méditerranée – Muzej europskih i mediteranskih civilizacija, Etnografski muzej Istre, Muzej na Makedonija, Nordiska museet, Etnografski muzej Zagreb

search has been conducted only within general surveys on the character of a particular museum. This study, besides presenting official museum and ethnological-cultural-anthropological views on this issue and important theories, will record the anonymous views of museum professionals who have been contacted during research in the last few years. Ethnographic museums in different European countries whose concepts are in the making or have been recently presented to the public (2005-2011) have been shortlisted.¹⁸⁰ In order to cover the issue in more detail and gather deeper understanding of it, along with the classical monographic method of observation (concepts of realised permanent exhibitions and the ones in the making) and direct experience¹⁸¹, a thirty question survey was conducted in the elected museums. It is evident from the collected data that some museums have changed, having reorganised their professional and scientific work, realised permanent exhibition concept as well as the manner of work and their operation. The study shows that some museum professionals in European

¹⁸⁰ Österreichisches Museum für Volkskunde, Museum Europäischer Kulturen, Moravské Zemské Muzeum – Ústav Antropos, Regionalni muzej Burgas, Muzej novejše zgodovine Celje, Stadsmuseum Göteborg, Jönköpings läns museum, Crafts museum, World Museum, Horniman museum and gardens, Slovenski etnografski muzej, Musée des civilisations de l'Europe et de la Méditerranée – Muzej europskih i mediteranskih civilizacija, Etnografski muzej Istre, Muzej na Makedonija, Nordiska museet, Etnografski muzej Zagreb

¹⁸¹ As curator at Ethnographic Museum in Zagreb I participated in the creation of the concept of its future permanent exhibition, in international projects, as an author or organiser of exhibitions, in conferences of European ethnographic museums, Central and Southeast Europe, ICOM and ICM – Committee for ethnographic museums. I also participated in project of European Culture. I have gained the experience in, and the insight in the development of particular museum projects, in professional problem through the talks with the colleagues in museums, all of which has encouraged some changes.

tode promatranja (konceptija realiziranih stalnih postava ili onih u nastajanju) i neposrednog iskustva¹⁸¹, u proučavanju je muzejima provedeno i istraživanje metodom ankete uz pomoć upitnika s tridesetak pitanja. Iz dobivenih je podataka razvidno da su neke muzeje zahvatile promjene, počevši od reorganizacije stručnoga i znanstvenog rada u muzeju, realizacije konceptije stalnog postava, kao i načina rada i funkcioniranja muzeja. Istraživanje otkriva da se muzejski profesionalci u europskim etnografskim muzejima u svakodnevnom radu susreću s vrlo sličnim ili gotovo jednakim problemima, koji se prije svega odnose na uvođenje promjena u funkcioniranju muzeja. Prema rezultatima provedene ankete vidljivo je da su se ispitanici spremni suočiti sa svim promjenama i da su ih spremni i potaknuti. Smatraju da se etnografski muzeji nalaze u procesu transformacije i u traženju svoje nove uloge u društvu, koja se prije svega podrazumijeva promišljanje potreba korisnika i zajednice u kojoj muzeji djeluju. Prema analiziranim odgovorima iz ankete, možemo zaključiti da se većina ispitanika u potpunosti složila s ponuđenim odgovorima da suvremeni muzej mora poticati korisnike na razmišljanje, postavljanje pitanja, užitak, razumijevanje, iskustvo i kreativnost. Etnografski muzeji moraju otkriti koje su potrebe lokalne zajednice kako bi uskladili svoj rad s njom. Muzej mora biti forum za razgovor na kojemu će se razmatrati različita gledišta i razvijati kritičko mišljenje. Dužnost je muzeja da iskazuje mnogostruka značenja istražujući i prezentirajući predmete i ideje. Vlastita prezen-

¹⁸¹ Kao kustosica u Etnografskome muzeju u Zagrebu sudjelovala sam na osmišljavanju konceptije njegova budućega stalnog postava, u međunarodnim projektima, kao autorica ili organizatorica izložbi, na konferencijama europskih etnografskih muzeja, etnografskih muzeja Srednje i jugoistočne Europe, ICOM-ova ICME-a – Komiteta za etnografske muzeje, sudjelovala sam i na projektima kulture EU. Suradnja u međunarodnim projektima i na konferencijama etnografskih muzeja omogućili su mi neposredno stjecanje iskustva, odnosno uvid u nastajanje pojedinih muzejskih projekata, razgovor s kolegama o problemima struke, kao i o problemima koji su, među ostalim, potaknuli neke promjene.

ethnographic museums face similar or identical problems, with regards to introducing changes in the operation of museums. The survey has shown that the examinees are ready to face and encourage changes. They believe that ethnographic museums are in the process of transformation and in search of their new role in the society, primarily meaning that the needs of their users and the community they belong to have to be rethought. From the analysed survey answers it is clear that the majority of examinees agree with the view that a contemporary museum has to encourage users to think, put questions, enjoy, understand, experience and be creative. Ethnographic museums have to discover the needs of the local community in order to comply with them. A museum has to be a discussion forum of various views and should develop critical thinking. Museums have the duty to demonstrate complex meanings by researching and presenting objects and ideas. The priority is the manner of their presentation to their community. The survey leads to the conclusion that the priority of a contemporary museum is to reach the consensus by all professional museum workers on the utmost importance of various manners of international museum cooperation. Additionally, a number of museums have recognised that one of their priorities is to be included in research offered by a range of programs in the field of European Union Culture. According to the examinees, the changes can be implemented if the entire community of museum professionals is involved. It means that the reorganisation in museums has to be carried out on the level of their work, on their concepts and on the level of the work with their users.

The ethnological interpretation of the idea *who are others* cannot be limited to the observation of objects in the windows which leave an impression of nostalgia for the past times of primitive people. In future, it is necessary to create common knowledge which encompasses the meeting with *others* – a meeting characterised by multiple recognition and understanding that will eventually broaden. Global connections make the world smaller in time and space. What happens with people from different cultures? Do they become more connected with each others in the process? Famous museologist Hudson believed that ethnographic museums have been through their „golden pe-

tacija u zajednici prioritet je muzeja. Iz analize ankete zaključuje se kako je prioritet suvremenog muzeja postizanje konsenzusa svih muzejskih profesionalaca o tome da je međunarodna suradnja muzejskih institucija, koja se ostvaruje na različite načine, iznimno važna. Osim toga, mnogi su muzeji kao jedan od svojih prioriteta prepoznali uključivanje muzeja u istraživanja koja im nudi cijeli spektar programa na području kulture Europske Unije. Prema mišljenju svih ispitanika, nužne je promjene moguće provesti ako se u cijeli proces uključi zajednica muzejskih stručnjaka, koja će ih i potaknuti. To se prije svega odnosi na reorganizaciju rada u muzeju, na muzejske koncepcije i na radu s korisnicima.

Etnološke interpretacije toga *tko su drugi* ne mogu se samo ograničiti na promatranje predmeta u vitrinama, koje stvaraju dojam nostalgije za idiličnim prošlim vremenima primitivnih ljudi. U budućnosti je potrebno stvoriti zajedničko znanje koje obuhvaća susret s *drugima* – susret karakteriziran višestrukim prepoznavanjem i razumijevanjem koji će otvoriti put njegovu produbljivanju. Globalno povezivanje čini svijet manjim u vremenu i prostoru. Što je s ljudima, različitih kultura? Postaju li oni povezaniji jedni s drugima u tim procesima?

Poznati muzeolog Kenneth Hudson smatrao je da su etnografski muzeji već proživjeli svoje „zlatno doba“ i da će u budućnosti potpuno nestati (Hudson, 1991). No unatoč krizi, etnografski su muzeji uspjeli preživjeti i pojaviti se u novim oblicima. Pojedini su od njih doživjeli duboke transmutacije, poput Muzeja für Volkskunde u Muzej europskih kultura u Berlinu, koji je još uvijek u procesu diskusije. Tradicionalni etnografski muzeji (*folk art*) u procesu su promjena u kojima su mnogi od njih doživjeli potpune transformacije. Osim toga, pojavljuju se nove koncepcije muzeja koji su od samoga početka planiranja bili okrenuti publici i posjetiteljima. To su novi oblici muzeja koji su participacijski i interaktivni. Muzeji moraju produbiti znanje o predmetima, ali uz interaktivno sudjelovanje posjetitelja. Novim je muzejima najvažniji rad s njihovim korisnicima, koji će moći naučiti o predmetima što ih muzeji predstavljaju na izložbama ili čuvaju u svojim zbirkama, ali će ujedno iskoristiti suradnju s korisnicima kako bi saznali više o značenju tih predmeta. Primjerice, Tropen muzej u Amsterdamu koristi se novom populacijom imigranata koji im pričaju o

riod“ and will in future disappear (Hudson, 1991). However, despite the crisis, ethnographic museums have survived and have taken a new shape. Some of them have gone through a deep transmutation, like Museum für Volkskunde and Museum of European Cultures in Berlin, still being discussed. Traditional ethnographic museums (folk art) are in the process of change and have undergone a complete transformation. On top of that, there are new museum concepts open to the public and visitors from the very beginning. They are new types of museums offering participation and interaction by visitors. Museums have to increase their expertise on objects, but simultaneously have to encourage the interactive participation of visitors. It is essential for new museums to work with visitors, who will be able to learn about the objects presented in exhibitions or kept in museum collections. But, museums will also profit from the cooperation because they will learn what the objects mean to the visitors. For instance, the new population of immigrants helps Tropenmuseum in Amsterdam to understand the meaning of objects in museum collections. Collections have to be constantly interpreted and reinterpreted in order to extend knowledge about the collected objects. Museums and science have always been closely linked because through objects we can understand who we are, where we come from and what our past was like. For this very reason it is crucial to develop an interdisciplinary approach.

It is a well-known fact that each museum is defined by its collections, but a contemporary museum cannot offer its visitors only the elements of the past. That is why museums encounter the questions of how to give a new meaning to objects in the interaction with a multicultural community. Some museums have succeeded in opening a dialogue with their communities or their representatives by relating them to the objects in museum collections. Members of a community have helped to interpret the objects from museum collections, like temporary exhibitions at the Museum of World Cultures in Göthenbourg, for example *Bollywood*. The quality of a visit has become more important, namely the type of visitor who understands the museum as a place of dialogue, the place where he/she will find answers to many questions. That is why a new museum has become interactive, it does not only offer answers to

značenju predmeta u muzejskim zbirkama. Zbirke se moraju interpretirati i reinterpretirati konstantno kako bi se produbilo znanje o predmetima koje muzeji čuvaju. Muzeji i znanost oduvijek su bili usko povezani jer se uz pomoć predmeta može razumjeti tko smo, odakle potječemo i kakva je bila naša prošlost. Zato je u novome muzeju nužno razviti interdisciplinarni pristup.

Općepoznato je da svaki muzej definiraju njegove zbirke, ali suvremeni muzej ne može publici ponuditi samo elemente prošlosti. Zato se muzeji susreću s pitanjima kako predmetima dati nova značenja u interakciji s multikulturalnom zajednicom. Pojedini su muzeji uspjeli uspostaviti otvoreni dijalog sa zajednicama ili njihovim predstavnicima tako što su ih povezali s predmetima u muzejskim zbirkama. Članovi zajednice pomogli su im u interpretaciji predmeta iz muzejskih zbirki, poput povremenih izložbi u Muzeju svjetskih kultura u Göthenborgu, primjerice *Bollywood*. Sve važniju ulogu čini kvaliteta posjeta muzeja, odnosno ona vrsta posjetitelja koja muzej doživljava kao mjesto dijaloga, mjesto na kojemu će pronaći odgovore na mnoga postavljena pitanja. Zato novi muzej postaje interaktivan, odnosno on ne nudi samo odgovore na postavljena pitanja, nego potiče posjetitelje na razmišljanje i omogućuje im razumijevanje onoga što su vidjeli i doživjeli u muzeju. Muzej na različite načine komunicira s posjetiteljima, pa tako i putem društvenih mreža preko kojih pozivaju ljude na aktivno sudjelovanje. Kako društvene mreže mogu biti iskorištene za sudjelovanje, pokazuju i najnoviji politički događaji, kada je društvena mreža *facebook* iskorištena za poziv ljudima na revoluciju u Tunisu ili na prosvjede u Hrvatskoj. Zato su i mnogi muzeji svoje nove projekte i izložbe odlučili predstaviti na *facebooku* ili *flickeru* kako bi dobili novu publiku koja će aktivno sudjelovati u muzejskom programu ili u skupljanju predmeta iz naše svakodnevice za muzejske zbirke. Stoga možemo zaključiti da se razvio novi oblik muzeja – participacijski, koji poziva publiku na aktivno sudjelovanje te postaje dostupan svim ljudima, bez obzira na stupanj obrazovanja, rasnu ili vjersku pripadnost.

Vidljivo je da etnografski muzeji proživljavaju krizu. S jedne strane u većini zapadnoeuropskih zemalja dolazi do krize nacionalnog identiteta, a s druge strane u Istočnoj i Jugoistočnoj Europi jača nacionalni identitet. Muzeji također mogu pomoći

questions, but also encourages the visitor to think and enables him/her to understand what he/she has seen or gone through in a museum. A museum communicates with visitors in various manners, one of which are social networks where it invites individuals to participate actively. The significance of social networks has been proved by the latest political events, when *Facebook* was used to encourage people to start the revolution in Tunisia or protests in Croatia. For this reason a number of museums have decided to present their new projects and exhibitions on *Facebook* or *Flicker* to attract new public which will actively participate in museum programs or collect everyday objects for museum collections. To conclude, a new museum concept has been developed – participative, which invites visitors to active participation and becomes accessible to everyone, regardless of their education, race or religion.

It is evident that ethnographic museums are going through a crisis. On the one hand, in most West European countries there is a national identity crisis, and on the other, in East and Southeast Europe there is a growth of national identity. Museums can also help many in finding lost identity. Ecomuseum - Ecomusée de Val de Bièvre is an excellent example of the participative collecting of objects, where every member of the community proud of his/her identity has brought an object for museum collection. The exhibition of the objects followed which was presented on social networks. We would like to emphasise that a lot of museums show the emotional side of identity, like the Museum of Catalonia in Barcelona or the Museum of Basque Country in Bilbao, since they represent the nations with the political autonomy but without independence. In such cases the state policy is important because it plays the crucial role in finding and representing national identities. Identity is always related to an area with its history linked to the history of people and individual persons, but at the same time it is related to the society, culture and civilisation. On the contrary, European Union brings the political structure of the territory and an effort to create a new European identity. Which of the two will be presented in museums? The one related to the political territory or the one related to the European area? Museums related to European area have tried to answer these questions, like the Museum of European Cultures or the Museum of

mnogima u pronalaženju izgubljenoga identiteta. Ekomuzej – Ecomusée de Val de Bièvre odličan je primjer participacijskog skupljanja predmeta, pri čemu je svaki stanovnik zajednice koji je bio ponosan na svoj identitet donio jedan predmet za muzejsku zbirku. Nakon toga su od tih predmeta napravili izložbu. Predmeti su predstavljeni i na društvenim mrežama. Osim toga, važno je spomenuti da mnogi muzeji predstavljaju emotivnu dimenziju identiteta, poput muzeja Katalonije u Barceloni ili Baskije u Bilbau, odnosno naroda koji imaju političku autonomiju unutar nacije, ali nemaju samostalnost. Pritom je, naravno, uvijek važna politika pojedine zemlje, koja ima ključnu ulogu u pronalaženju i predstavljanju identiteta. Identitet je uvijek vezan za prostor, a on ima svoju povijest za koju se veže povijest ljudi i pojedinih osoba, ali je ujedno vezan i za društvo, kulturu i civilizaciju. Nasuprot tome, Europska Unija nosi sa sobom političku strukturu teritorija i pokušaj stvaranja novoga europskog identiteta. Koji će se identiteti predstavljati u muzejima? Oni koji su vezani za politički teritorij ili oni koji su vezani za prostor Europe? Na ta su pitanja pokušali odgovoriti muzeji čije je ime vezano za prostor Europe, poput Muzeja europskih kultura ili Muzeja mediteranskih kultura i europskih civilizacija, čije su koncepcije još uvijek u procesu diskusije.

Politička dimenzija uvijek se odražavala i na muzeje jer muzej nije mogao zauzeti neutralan položaj. Različita politička neprijateljstva (rat s pojedinom zemljom ili diplomatski skandali) odražavali su se i na muzejske zbirke, pa se, primjerice, predmeti iz „neprijateljske“ zemlje nisu smjeli izlagati u stalnom postavu ili na povremenoj izložbi. Jednako tako, pojedini se predmeti koriste kako bi se dokazala autohtonost dominantnog naroda, o čemu su svjedočile brojne etnografske izložbe. No još uvijek postoje brojni primjeri iz naše ne tako daleke prošlosti, a i sadašnjosti. Politička se dimenzija neminovno odražava i na posjetitelje. Sama „europeizacija“ često krije mnoge nepravde, primjerice prema narodima koji su bili u ratu (Hrvatska, BiH, Albanija i sl.), prema izbjeglicama s istočnog Mediterana, prema zemljama koje su zahvaćene jakom ekonomskom krizom (Grčka, Rumunjska i sl.), ali i prema zapadnoj i istočnoj Europi. Uvijek postoje, i postojat će, razlike u provođenju „jednakosti“. Pred etnografskim se muzejima nalazi izuzetno teško i kompleksno pitanje predstavljanja kulture. U svakom novom

Civilisations from Europe and the Mediterranean whose concepts are still being discussed.

Never having been neutral, museums have always mirrored political aspects. Various political enmities (a war between countries or diplomatic scandals) have been reflected in museum collections so, for instance, objects from the „enemy“ country were banned from permanent or temporary exhibitions. In the same manner some objects have been used to prove the autochtony of the dominant population, as was the case with numerous ethnographic exhibitions. There are still numerous examples from our recent past, as well as from latter-day. Political aspects inevitably reflect on the visitors. „Europeisation“ itself hides a lot of injustice, for example to the peoples that waged wars (Croatians, Bosnians, Albanians etc.), to the refugees from Eastern Mediterranean, to the countries with a deep economy crisis (Greece, Romania etc.), but also to West and East Europe. There have and will always exist differences in „equality“. Ethnographic museums face a difficult and complex question of how to represent a culture. Every new permanent exhibition should primarily show cultural contacts and conflict that have left their mark on a particular culture. Current policy of reconciliation and repatriation should also embrace the idea of giving back objects to native populations from some ethnographic museums. In spite of complex histories museums have to show the truth. Ethnographic museums have to set the balance, which is an extremely difficult task since we live in the world going through intensive political changes. Some museums, like the Museum of Civilisations from Europe and the Mediterranean –MuCEM have a political dimension because the decisions are brought by the highest political authorities which aim at proving there is a link between Marseille and the rest of the Mediterranean. As this study was coming to a close the Arabic world was going through significant political changes that will definitely reflect on museums and their collections. The balance between political expectations and scientific interpretation has to be found. Therefore museum professionals face an extremely difficult task. International connection of ethnographic museums is essential where politics has a significant influence, particularly with numerous projects funded by European Union. On the other hand, the economic crisis has

postavu bilo bi prije svega potrebno prikazati kulturne kontakte i konflikte koji su ostavili traga na pojedinoj kulturi. To je povezano i s povratom predmeta domorodačkom stanovništvu iz pojedinih etnografskih muzeja, odnosno sa sadašnjom politikom pomirenja i repatrijacije. U muzejima je potrebno prikazati istinu, unatoč kompliciranoj povijesti. Etnografski muzeji moraju uspostaviti ravnotežu u tome, što je iznimno teško jer živimo u svijetu koji doživljava intenzivne političke promjene. Pojedini muzeji, poput Muzeja mediteranskih i europskih civilizacija – MuCEM-a imaju političku dimenziju jer o njemu odlučuju najvažnije političke i državne strukture koje žele pokazati povezanost između Marseillesa i ostalog dijela Mediterana. Upravo u trenutku završetka ovoga rada arapski je svijet doživljavao velike političke promjene, koje će se svakako odraziti i na muzeje i na njihove zbirke. Potrebno je pronaći ravnotežu između političkog očekivanja i znanstvenih tumačenja. Zato se muzejski profesionalci nalaze pred izuzetno teškim zadatkom.

Osobito je važno međunarodno povezivanje pojedinih etnografskih muzeja, na što velik utjecaj ima politika, osobito kad je riječ o brojnim projektima koji se financiraju sredstvima Europske Unije. S druge strane, ekonomska kriza ostavlja velik trag i na svijet muzeja jer onemogućuje njihovu obnovu, što se posebice odnosi na etnografske muzeje Istočne Europe. Tradicionalni etnografski muzeji s nacionalnim zbirkama također su u procesu promjene i transformacije. U gotovo svim europskim zemljama smanjuju se financijska sredstva za etnografske muzeje, a nekima od njih prijete i zatvaranje, npr. Volkskunde muzeju u Beču i Etnografskome muzeju u Sarajevu. Razlog za tako dramatične poteze jest mali broj posjetitelja, po čemu su vlasti zaključile da taj broj pokazuje kako dosadašnji načini njihove prezentacije zbirke više nikome nisu zanimljivi. Zato pojedine vlasti u zapadnoeuropskim zemljama odlučuju o osnivanju novih muzeja (u Francuskoj, Švedskoj i sl.). Nova je publika prije svega zainteresirana za suvremenu umjetnost, na što im upućuje i velik broj posjetitelja. To je bio razlog zašto je muzej Quai Branly pri predstavljanju predmeta iz svoje zbirke, koja ujedno ima i dokumentarnu vrijednost, dao prednost estetskom kriteriju. Quai Branly održava estetsku povezanost s posjetiteljima, poput muzeja suvremene umjetnosti, ali ne govori ništa o kolonijalnoj prošlosti i politici skupljanja predme-

left its mark on the world of museums since they cannot be modernized, especially the ones in East Europe. Traditional ethnographic museums with national collections are also in the process of change and transformation. Almost all European states are cutting financial resources for ethnographic museums, and some are in a danger of being closed, e.g. Volkskunde museum in Vienna and the Ethnographic Museum in Sarajevo. The rationale behind these drastic moves is a small number of visitors which made the authorities conclude that no one takes an interest in the traditional exhibition of their collections. Therefore the authorities in some West European countries have decided to open new museums (in France, Sweden etc.). New public is primarily interested in contemporary art which is proved by the large number of visitors. For this reason the Quai Branly Museum accepted the aesthetic criteria in the presentation of its collection although it also has a documentary value. Quai Branly Museum keeps the aesthetic link with the visitors, like the museum of contemporary art, but does not say anything about the colonial past and the gathering of objects for the museum collection. A museum has to offer its visitors the connection to the objects, but with the interdisciplinary approach to the object, without applying only one criterion in explaining it. On top of being the place where a society is observed from different aspects, a museum is a place where contemporary artists display their art, like the Tropenmuseum in Amsterdam or the Ethnographic Museum in Leiden.

Ecomuseums as social museums are also trying to find their place in contemporary society. They integrate various disciplines and raise questions of the new meaning of presenting an identity and by doing so they give an intercultural context to their collections, that is, they try to show changes in the society. Their new role is to influence the community and find the answers to its needs. Museography today has a provocative role, it ought to explain who we are and what museums are to the society, which is much more than showing technical advances and functions of objects. It is essential to introduce these changes. It is essential to start the cooperation with the community and bring its members to the museum and help them understand the exhibits and the world surrounding them. Although German prime minister

ta za muzejske zbirke. Muzej mora publici ponuditi povezanost s predmetima, ali pri tome se ne može koristiti samo jednom disciplinom kojom će objasniti pojedini predmet, već je to moguće isključivo primjenom interdisciplinarnog pristupa. Osim što muzej postaje mjesto različitih viđenja društva, on postaje i mjesto u kojemu svoja djela izlažu suvremeni umjetnici, poput Tropen muzeja u Amsterdamu ili Etnografskog muzeja u Leidenu.

Ekomuzeji kao muzeji društva također pokušavaju pronaći svoj smisao i ulogu u suvremenom društvu. Oni povezuju različite discipline i postavljaju pitanja o novom smislu u predstavljanju identiteta, tako da zbirka nastoje dati interkulturalni kontekst, odnosno žele prikazati promjene u društvu. Njihova je nova uloga djelovanje na zajednicu i pronalaženje odgovora na njezine potrebe. Muzeografija danas ima provokativnu ulogu, mora objasniti tko smo i što su muzeji društva, što je mnogo više od prikazivanja tehničkih dostignuća i funkcije pojedinih predmeta. Nužno je uvesti upravo te promjene. Potrebno je uspostaviti suradnju sa zajednicom i dovesti njezine pripadnike u muzej te im pomoći u razumijevanju predmeta i svijeta oko njih. Iako je nedavno njemačka premijerka A. Merkel izjavila kako je „multikulturalizam kao ideja propao“(!), a njezino mišljenje dijele i mnogi premijeri ostalih europskih zemalja, muzeji ipak pokušavaju pridonijeti suživotu s drugim kulturama, što je vrlo teško provesti u praksi jer je to i vrlo kompleksno političko pitanje. Etnografski muzeji koji su smješteni u gradovima cijelo vrijeme rade na uspostavljanju demokratskog dijaloga i pokušavaju biti medijatori u političkim igrama. Zato i nije slučajno što je upravo u Švedskoj uspostavljen novi oblik muzeja koji je inovativan i kreativan i koji je usmjeren na nove hibridne kulturne pojavnosti. Muzej svjetskih kultura u Göthenborgu – Hibridni muzej (Hybrid museum) nova je vrsta muzeja društva, dijaloga i komunikacije koji je, poput Musée Dauphinois u Francuskoj, ujedno pluralan i medijski (*media museum*). Švedska je otvoreno društvo koje je bilo spremno napustiti ideju muzeja 19. stoljeća i koje je stvorilo nov oblik muzeja 21. stoljeća. Taj muzej bez straha predstavlja teme s kojima se suočava suvremeno društvo, koje su katkad izuzetno teške, poput homoseksualizma, trgovanja ljudima, AIDS/HIV-a i sl. Riječ je o razmjeni različitosti koja je definirana brojnim načinima. Muzej može biti forma, ali ga određuje način na

A. Merkel recently announced that „multiculturalism is a failed idea“(!), and this view is shared by a many prime minister in other European countries, museums still try to contribute to the coexistence with other cultures, a very hard task to implement being it a very complex political issue. Ethnographic situated in towns constantly work on setting up a democratic dialogue and try to be mediators in political games. Thus it is not a coincidence that a new type of museum has been established in Sweden, which is innovative and creative and dedicated to new hybrid cultural manifestations. The Museum of World Cultures in Göthenborg – Hybrid Museum, is a new type of museum about society, dialogue and communication, which, like the Musée Dauphinois in France, is at the same time pluralistic and media museum. Sweden is an open society which has abandoned the idea of 19th century museum and has created a new concept of a 21st century museum. This museum fearlessly presents the issues that modern society faces, sometimes difficult, like homosexuality, human trafficking, AIDS etc. It is about the exchange of differences, defined in numerous ways. A museum may be a form, but it is determined by the way it communicates with objects and the messages it sends. A new transformed museum will try to find the answer to the questions of who we are and where we come from, who our ancestors are and why the world looks like it does, but at the same time it will try to find answers to many other questions. Museums have to be provocative, they have to play an active role in the society and react to events by giving exhibitions or organising various public discussions. The new ethnographic museum will become the forum and the center of cultural and arts scene, the meeting place of professions, from scientists to architects, as well as the place where different cultures meet and have a dialogue.

The new reformed museum will become participative, it will cooperate with the public in various areas, even in search of the new meaning of its collections and objects given by the community where it operates. A museum may be a form, but it is always determined by its communication with objects, by the messages it sends, so that its collections constantly determine it. The new museum will be able to start the dialogue with different cultures and find numerous issues that

koji komunicira s predmetima i poruke koje pri tome šalje. Novi transformirani muzej pokušat će odgovoriti na pitanja tko smo i odakle potječemo, tko su naši preci, zašto svijet danas izgleda upravo ovako, ali će pokušati i pronaći odgovore na brojna druga pitanja. Muzeji moraju biti provokativni, oni moraju imati aktivnu ulogu u društvu i na pojedine događaje reagirati povremenim izložbama ili organiziranjem različitih tribina. Novi etnografski muzej postaje forum i centar kulturne i umjetničke scene, mjesto susreta raznih profesija, od znanstvenika do arhitekata, ali i mjesto susreta i dijaloga različitih kultura.

Novi reformirani muzej postaje participacijski, odnosno surađuje s publikom u različitim aspektima, pa čak i onda kad zbirka i predmetima traži novo značenje koje će im dati zajednica u kojoj muzej djeluje. Muzej može biti forma, ali ga uvijek određuje način kako on komunicira s predmetima, koje poruke pri tome šalje, tako da ga zbirke uvijek i ponovno određuju. Novi će muzej moći uspostaviti dijalog s raznim kulturama i pronaći brojne teme koje nas povezuju sa svojim lokalnim specifičnostima, on će pozvati svoje građane da mu donose predmete i ispričaju svoje priče te će na svojim izložbama problematizirati nove događaje u društvu u kojemu će sve socijalne klase imati mogućnost susreta i dijaloga. Reformirani muzej postaje dodatna turistička atrakcija grada, bez obzira na atraktivnost zgrade. Oni gradovi koji imaju mogućnost izgradnje novih muzeja svjesni su da ti muzeji postaju dio njihova identiteta. S obzirom na to da je većina etnografskih muzeja smještena u gradu, važno je kako se muzej koristi tim gradom jer je on njegovo područje, i što dobiva od toga grada. Svojim aktivnim djelovanjem u društvu muzej može pridonijeti turističkome i ekonomskom razvoju grada, ali i cijele regije.

connect it with their local features, it will invite its citizens to bring their possessions and tell their stories and will interpret new events in the society at exhibitions where all social classes will be able to meet and have a dialogue. The reformed museum will become an additional tourist attraction, notwithstanding the attractiveness of its building. The cities that have a possibility of building new museums are aware that they will become a part of their identity. Since the majority of ethnographic museums are situated in towns, it is important how it is used by the museum what it gets from it, since the town is its area. By active performance in the society a museum may contribute to the tourist and economic development of the town and the region as a whole.